

Život u Šestinama između Prvoga i Drugoga svjetskog rata

Cilj je rada opisati svakodnevni život u Šestinama, selu nadomak Zagreba, u međuratnom razdoblju. Zbog siromaštva i agrarne prenapučenosti njegovi stanovnici bili su prisiljeni zapošljavati se izvan poljoprivrede, bilo u industriji Zagreba, bilo na veleposjedima bogatih suseljana. No, daleko najpoznatiji izvor dodatne zarade je bilo pranje rublja Zagrepčanima. Osim po praljama, Šestine su bile poznate i po tamošnjem pjevačkom društvu "Sljeme". Svakodnevni život u navedenom razdoblju karakterizira vrlo jak utjecaj Katoličke crkve i neupitno pokoravanje autoritetu starijih.

Ključne riječi: Šestine, pjevačko društvo, kazivanje, svakodnevni život

Opis života u Šestinama¹ u međuratnom razdoblju, onodobno selu nadomak Zagreba, polovičan je bez opisa relacije Šestina prema Zagrebu. Zbog blizine grada Šestine je gotovo nemoguće interpretirati kao zatvorenu cjelinu. Pritom imam na umu obostranu povezanost: s jedne strane Šestinčane i Šestinčanke koji odlaze na posao u Zagreb i nalaze kupce za svoje proizvode, a s druge strane Zagrepčane koji vikendom posjećuju Šestine kao izletišta. Ti izleti postaju redovita pojava nakon što je na mjesnom groblju sahranjen dr. Ante Starčević, a koliko su posjete bile česte i masovne govori i činjenica da je dnevni tisak obavještavao o organiziranim posjetima.² Pridjev "šestinski" postao je gotovo sinonimom zagrebačkog romantičarskog ushićenja hrvatskom seljačkom kulturom. Velik broj posjetitelja nametnuo je na dnevni red pitanje boljeg prometnog povezivanja sa Zagrebom, a razmišljalo se i o izgradnji tramvajske pruge.³ S druge strane, velik je broj Šestinčana koji

1 Selo Šestine se prvi put spominje 1574. godine. Nakon potresa 1590. u Šestinama se nastanjuje medvedgradski gospodar Stjepko Gregorijanec, koji je podigao dvorac koji je kasnije pripadao grofovima Čikulini, Sermage, a na kraju Kulmer. Danas je taj dvorac u posjedu obitelji Todorić. Smatra se da je selo dobilo ime prema radnoj obvezi davanjoj šestog dana u tjednu. Šestine su postale središte župe 1673, a od 1873. su samostalna općina. – Leček, S.: *Seljačka obitelj u SZ Hrvatskoj 1918.-1941.*, Zagreb 2003, str. 98.

2 "Zadušnice za dra Antu Starčevića se služe točno u 9 sati u jutro u župnoj crkvi u Šestinama pa je za posjetioce iz Zagreba osiguran poseban autobus koji polazi u 8,30 sati s ugla Vlaške i Palmotičeve ulice." – *Zagrebački list*, 11. 6. 1940., br. 458, str. 4.

3 "Izgradnja tramvajske pruge prema Šestinama jedno je od pitanja koje interesira ne samo stanovnike ovoga kraja, nego čitavo zagrebačko građanstvo, obzirom na brzi i jeftini spoj grada s njegovom najbližom okolicom." – *Zagrebački list*, 9. 7. 1940., br. 482, str. 4.

svakodnevno odlaze u grad na posao, a o kojima je Mira Kolar-Dimitrijević napisala da se “od pravih gradskih radnika razlikuju po mentalitetu i radnim navikama. Oni obaraju cijenu rada gradskih radnika, jer mogu raditi jeftinije, budući da radom na svom malom seoskom imanju obično privrijede hranu, te ima je dostatna sasvim niska nadnica.”⁴ Upravo u međuratnom razdoblju izrazito jača tvornička industrijska privreda u mnogim granama prerađivačke djelatnosti u Zagrebu, dok stalan porast stanovništva i širenje urbanog naselja omogućavaju pravi procvat zagrebačkog građevinarstva.⁵ Taj su prostor iskoristili dnevni migranti iz okolice zapošljavajući se, gotovo u pravilu, kao nekvalificirani industrijski radnici ili kao sezonski radnici u građevinarstvu, što im je bilo vrlo slabo plaćeno.⁶ Na posao u grad odlaze i djevojke i žene, koje rade kao posluga ili dadilje u bogatijim kućama.

U međuraću je jedan od ključnih problema Hrvatske bio problem sela. Nepostojanje jasne dugoročne agrarne koncepcije obilježilo je cijelo razdoblje, koje karakterizira težište na ljudskoj radnoj snazi i nedovoljno zalaganje države kako bi odgovarajućim mjerama pomogla podizanje poljoprivrede.⁷ Unutar kompleksa agrarnog pitanja ništa se nije moglo započeti preskačući ključni problem: ljude u poljoprivredi. Njih je, prema svim europskim standardima, bilo previše na zemlji koja im je ostala na raspolaganju. Većina seljaštva živjela je na nerentabilnim gospodarstvima manjim od 5 ha (do 3 jutra). Onemogućena je svaka modernizacija jer tako malo gospodarstvo zadržava polikulturni karakter kako bi zadovoljilo svoju primarnu ulogu: prehraniti sve članove domaćinstva. Radu ljudi pritom pripada vodeće mjesto jer dimenzije posjeda niti ne zahtijevaju uporabu tehnologije, kao što se ne koriste niti umjetna gnojiva.⁸ Proturječni odnos selo-grad posebice se očitovao pri razmatranju industrijalizacije kao jedne od mogućnosti rješenja agrarne prenapučenosti. Većina međuratnih stručnjaka smatrala je da su nužne mjere izvan agrara. I dok je Rudolf Bičanić zagovarao razvoj kućnog obrta kao potencijalno rješenje, a jer u gradu vlada “nezdrav život” i tvrdeći da seljacima odlazak u grad ne odgovara i iz ideoloških razloga⁹, Oto Frangeš smatrao je da je industrijalizacija jedino trajno rješenje. Iz grada su seljaci donosili nov način života i rada, odnosa prema higijeni, kuhanju, shvaćanju slobodnog vremena i dokolici. Prema Stipi Šuvaru, industrija je izdvojila proizvodni rad iz porodičnog života i tako uspostavila svakodnevnu jasnu

4 M. Kolar-Dimitrijević, *Radni slojevi Zagreba od 1918-1931*, Zagreb 1973, str. 68.

5 I. Kampuš – I. Karaman, *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb 1994, str. 261.

6 Tijekom dvaju desetljeća međuratnog razdoblja zbivaju se znatne promjene u sastavu zagrebačke industrijske privrede. U bivšoj Habsburškoj Monarhiji nedostajalo je na području Zagreba tekstilnih tvornica zbog konkurencije češke i austrijske robe. Godine 1925. provedena je carinska zaštita domaće tekstilne proizvodnje i već desetak godina kasnije ta je grana dosegla prvo mjesto po udjelu vrijednosti industrijske proizvodnje. Prema proračunima ukupne vrijednosti novih ulaganja u prerađivačkoj djelatnosti međuratne Hrvatske (1920-1940) udio najvažnijih grana je bio sljedeći: tekstilna industrija 27%, prehrambena 20 %, metalna 13%, kemijska 11%, drvena 6% itd. – Ibid., str. 263

7 Usp. M. Matićka, Poljoprivreda u seljaštvo u Hrvatskoj od 1918. do 1929. godine, *Nastava povijesti*, br. 1, Zagreb 1982, str. 23-35.

8 S. Leček, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941.*, str. 29-36.

9 Isto, str. 47-48.

granicu između *radnog* vremena i *ostalog* vremena.¹⁰ Dapače, Šuvar je smatrao da je slobodno vrijeme jedno od najzahvalnijih područja za uvid u sva prožimanja i pre-tapanja seoskog i gradskog života, na kojem je urbana komponenta dominantna.¹¹

Rudolf Bičanić piše da je u Šestinama oskudica zemlje “ogromna” i da je siromaštvo vrlo izraženo.¹² Zbog tih razloga su Šestinčani bili prisiljeni tražiti zaradu na druge načine. Uz već spomenuti odlazak na rad za nadnicu u grad, i u samim Šestinama moglo se dodatno zaraditi. Na području župe je bilo nekoliko većih poljoprivrednih gazdinstava (Kulmerovo, Pongračevo, Nikolićevo, Mlinarevo, Okrugljak) koja su pružala veliku mogućnost zapošljavanja, posebice u vinogradima. Drugi način zapošljavanja bio je rad u obližnjim kamenolomima Pusti dol, Velika pećina i Mikulička pećina, gdje se vadio kamen za posipanje zagrebačkih cesta. Oni koji su imali konje bavili su se kirijašenjem, dok su žene na zagrebačkim tržnicama prodavale mlijeko i mliječne proizvode, jaja, vino, voće i povrće. Cilj im je bio steći redovite “mušterije”. No, daleko najpoznatiji posao izvan poljoprivrede kojim su se bavile šestinske žene bio je pranje rublja bogatim zagrebačkim obiteljima.¹³ Fotografije *vešerica* i djevojčice u šestinskoj narodnoj nošnji su izašle i u američkom dnevniku *The Chicago Daily News*. Nastale su prigodom posjeta njihovog novinara Clyda Browna Jugoslaviji 1938., a njegove impresije prenosi *Jutarnji list*. Tekst koji prati navedene fotografije glasi: “Jugoslavija sa svojim brojnim narodima odlikuje se bogatom seljačkom nošnjom, koje nose po nedjeljama i svetcima lijepo domaće kćeri.”¹⁴ Šestinska narodna nošnja postala je svojevrsnim zaštitnim znakom izvorne nacionalne narodne umjetnosti. No, u biti se kod kuće radilo malo što, osim šivanja: platno se kupovalo od profesionalnih tkalaca u Sv. Šimunu (Markuševac), kožni dijelovi kod kožara u okolnim selima, a većina ukrasa u gradskim trgovinama.

10 S. Šuvar, *Sociologija sela*, I. tom, Zagreb 1988, str. 151.

11 Isto, str. 180.

12 “Na 800 rali obradive zemlje, koja je u seljačkim rukama, živi oko 700 obitelji, sa preko tri i pol hiljade duša. Oskudica zemlje je ogromna. Ljudi računaju da treba prosječno tri do četiri jutra dobre zemlje da jedna srednja obitelj može od nje živjeti, da ne mora ići na nadnicu. A u čitavom selu nema niti jedne jedine obitelji koja bi imala toliko zemlje. Šestinski seljak ne može živjeti od svoje zemlje. Ljudi uopće više ne mjere zemlju ralima, nego samo hvatima. Toliko je malo ima. Parcele su im veoma rascjepkane. S gospodarskim oruđem i sa stokom stoje jednako slabo. Na pitanje, da li ima svaka kuća plug, nastao je gorak smijeh. Šestinčanin ne može živjeti od svoje zemlje.” – Izlet u Šestine, *Hrvatski dnevnik*, Zagreb 1937, br. 271, str. 17.

13 “Žitelji Šestina imadu vrlo malo zemlje za obrađivanje, te su upućeni da drugim kojim načinom privređuju sebi svakidašnji kruh. Tako se tijekom vremena razvilo u selu pranje rublja za zagrebačko stanovništvo te su Šestinčani postali vrlo važan čimbenik za čistoću i zdravlje Zagreba. Nedjeljom možemo vidjeti na šestinskoj cesti kako kumice i kumeki nose ili voze u Zagreb čisto rublje. Pojedina žena nosi rublje u korpama na glavi, vozi se na malim kolicima, a borme i na velikim kolima volovskim. Gotovo svaka kuća u Zagrebu imade svoju kumu koja joj svake ili svake druge sedmice donosi oprano rublje i istodobno odnosi prljavo. Preko sedmice vrijedne žene onda to rublje peru. Iz svojih kuća nose ga na glavi u korpama na potok, gdje se pere i pračka. Tako se na vodi sastaju cijele skupine žena i djevojaka po istom poslu. Ovo im donekle potpuno nadomješćuje sijelo, jer se tu kod pranja donose i pretresaju sve novosti iz sela i iz grada: govori se o teškim vremenima, o skupoći, padne pokoja šala koja nasmije i malo razblaži one uzdahe koji se nehotе izvijaju od napornog poslovanja.” – *Ilustrovani Radišin kalendar*, 1922, str. 28.

14 *Jutarnji list*, Zagreb, 6. 3. 1938, br. 9378, str. 20.

Osim daleko poznatih šestinskih pralja, svojevrsni zaštitni znak sela bilo je pjevačko društvo. *Hrvatsko seljačko pjevačko društvo "Sljeme"* utemeljio je 1896. trgovac iz Lukšića Aleksandar Bahorić, a s radom je prestalo 1956. godine. Ne zna se je li ukinuto ili je prestalo postojati odlukom glavne skupštine. Istodobno je trgovac Ivan Bartolić iz Kraljevca osnovao čitaonicu, no ona se nije održala. Do 1936. ime je bilo *Hrvatsko pjevačko seljačko društvo "Sljeme" u Šestinama*. Moto društva je "Plug i ralo naš je štiti, svijest Hrvatska vjek će biti!". Od 1926. društvo djeluju u sklopu novooosnovane *Seljačke pjevačke župe "Matija Gubec"*, podsaveza *Hrvatskog pjevačkog saveza*, koja je okupljala sva seljačka pjevačka društva s ciljem gajenja hrvatske narodne popijevke, odnosno seljačke izvorne kulture. Tada se u Hrvatskoj o narodu govorilo kao o čuvaru autentičnosti nacionalnog bića. Također je socijalna ugroženost seljaštva povezivana s nacionalnom ugroženošću hrvatskog naroda.¹⁵ To je primjer tipičnog kulturnog nacionalizma pri čemu se ideologizacijom seljačke kulture željelo olakšati modernizaciju društva. Danas se na takav pristup u transformaciji tradicionalnog društva u moderno gleda pozitivno. Svojevrsni mecena društva bio je grof Kulmer, o čemu svjedoči pismo napisano 16. siječnja 1929. u kojem predsjednik društva moli grofa za novčanu pomoć i u kojem ga naziva "svojim pokroviteljem".¹⁶ Važno je napomenuti da Kulmeri nisu bili pokrovitelji samo pjevačkog društva, već bismo ih mogli nazvati mecenama cijeloga sela. Kao što sam već napisala, mnogo je Šestinčana našlo posao u Kulmerovim vinogradima, a grofovi su pomogli i otvorenje pučke škole (već!) 1863. na posjedu zadruge Kecerin.¹⁷ Pjevačko društvo bilo je vrlo aktivno – 1928. su nastupili na sveslavenskom kongresu u Pragu, iste godine su 22. lipnja sudjelovali kod dočeka tijela Pavla Radića i Đure Basaričeka te 24. lipnja kod njihovog sprovoda, gdje su otpjevali "Tužaljku". Sudjelovali su s pomladkom (osnovanim u srpnju iste godine) na sprovodu Stjepana Radića. Nastupali su po mnogim crkvama "što je narod lijepo primao jer je to bilo na hrvatskom jeziku."¹⁸ Zborovođa im je bio prof. Rudolf Matz.¹⁹ U ožujku 1938. "*Sljeme*" je krenulo na

15 Z. Stipetić – M. Maticka, Odnos selo-grad u interpretaciji intelektualaca Hrvatske u međuratnom razdoblju, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb 1974, str. 10.

16 "Preuzvišeni gosp. grofe! (...) da se društvo nalazi u dosta slabim financijskim prilikama, da nemožemo ni drva kupiti, a sa radom se ipak treba nastaviti stoga vašu visost najponiznije molimo kao svog pokrovitelja, da nam otpusti jednu četvrtinu ili pol hvata kakvih kvrga za loženje u našim prostorijama za vrijeme pokusa i sastanaka." – Fond HR – DAZG – 1004 – Hrvatsko seljačko pjevačko društvo "Sljeme" u Šestinama, kutija 2

17 U školi je kao učitelj 1872. radio glumac HNK u Zagrebu Andrija Fijan, što se pokazalo presudnim za njegovu kazališnu karijeru. Naime, upravo je Bijeli dvorac Kulmerovih mjesto gdje je Fijan došao u kontakt s ravnateljem zagrebačke opere Nikolom Fallerom i kazališnim djelatnicima Josipom Freudenreichom, Augustom Šenoom i Josipom Eugenom Tomićem. – D. Mačuka, Andrija Fijan, *Zagreb – jučer danas sutra*, II. dio, Zagreb 1965, str. 125-126.

18 *Župa Šestine*, Zagreb 1987, str. 147-149.

19 Rudolf Matz (1901-1988.) je bio vrlo osebujna ličnost. Radio je kao profesor violončela i komorne glazbe na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, voditelj nekoliko pjevačkih zborova i orkestralnih sastava, dirigent i komorni glazbenik. Utemeljio je i uređivao glazbena glasila i osnovao zadrugu za promicanje narodne umjetnosti SKLAD te bio prvi predsjednik Udruženja muzičkih pedagoga Hrvatske. Boravio je u SAD-u, gdje je vodio pjevačko društvo *Preradović*, organizirao festival *Američko-hrvatskog pjevačkog*

turneju po Slavoniji i Vojvodini, jednu od brojnih koje je društvo poduzimalo. Tom su prigodom posjetili Sisak, Osijek, Novu Gradišku, Slavonski Brod i Sombor, a “na programu su bila isključivo djela nezavisnih autora Grgoševića, Kolarića, Krnica, Lovrića, Špoljara, Žganca, Matza, te Mačeka.”²⁰ No, ipak je publici bio omiljen “Seljački život” Mačeka:

*Bog nam je otac, zemlja nam mati,
Hrvatska naša zemljica sveta,
Jer smo od uvijek seljaci Hrvati,
Dok bude vijeka, dok bude svijeta;
Zavičaj žarko ljubimo svoj,
Pjevamo gromki naš: oj!“
Zemljica naša ona nas hrani,
Vraća nam našu seljačku muku,
Pa kad smo po teškom plugu i brani
S čela i naših žuljanih ruku
Krupan ko zrnje pada nam znoj
Pjevamo gromki naš: oj!
Biserje naše Božja je rosa,
Što no se jutrom ljeska u travi,
Zlato je klasje, srebro je kosa
Bijela na časnoj staračkoj glavi.
Bogu tek opstanak hvalimo svoj,
Pjevamo gromki naš: oj!
Borbu za pravo, vjekove duge,
Nikad ne klonuv voditi znamo.
Ne ćemo biti ničiji sluge,
Ne ćemo tudjeg, svojeg nedamo.
Pa kad za pravo svršimo boj
Pjevamo gromki naš: oj!²¹*

Zbog već opisanog teškog seljačkog života u selu, moglo bi se reći da je odvajanje vremena i novca za sudjelovanje u aktivnostima društva bilo prava žrtva. Kao i većina tadašnjih kulturnih društava u zemlji, i *Sljeme* je imalo svoje probleme. *Okrružnica članovima HSPD “Sljeme”* od 15. prosinca 1936. kaže da “na proslavi 40 godišnjice opazilo se da mnogi članovi zamjenjuju pravu svrhu društva i njoj pretpostavljaju svoju ličnu zabavu i ugodnost, izostaju iz društva i drugim oduzimaju volju za

saveza u Chicagu i bio violončelist u triju *Chicago Chamber*. U mladosti se bavio atletikom, sprintom, i bio prvak i rekorder na 100, 200 i 400 metara. – *Opća i nacionalna enciklopedija*, XIII. knjiga, Zagreb 2007, str. 155.

20 *Jutarnji list*, Zagreb, 12. 3. 1938, br. 9384, str. 13.

21 A. Maček, – N. Škrabe, *Maček izbliza*, Zagreb 1999, str. 173.

rad²², a slično govori i pismo predsjednika “*Sljemená*“, gosp. Šarenića, iz 1928.: “tajnik g. Krajačić je izjavio da Vi (“*Sljeme*“) više u nijednoj akciji našeg pokreta ne ćete sudjelovati ako Vam se svi troškovi putovanja kao i dnevnicá unaprijed ne plate. To znači da je Vama prije svih idealnih stvari naše seljačke borbe – novac.”²³ te tvrdi i da “Vaši osjećaji su još uvijek vrlo daleko od ideja hrvatskog seljačkog preporoda”.²⁴

Suzana Leček je u knjizi *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941.*, na temelju iskaza kazivačica Ane (r. 1908.) i Jele Krajačić (r. 1922.) i Dore Kecerin (r. 1916.) rekonstruirala svakodnevni život Šestinčana u međuraću. Slijedeći njezin primjer, razgovarala sam s Anom Tomić (r. Leskovec, 1923.), koja mi je dala odgovore na pitanja koja navedena autorica nije postavila svojim kazivačicama, a smatram ih korisnim za opis života u selu.

Zemlja je bila glavno bogatstvo i cjelokupan život obitelji je podređen njenoj obradi. Većina proizvoda uzgojenih na gospodarstvu se prodavala (*Moja mama je imala samo višak, imala je veliki vrt i kaj je bilo to je prodala i to najviše kod mušterija tih, kaj je mlieko nosila. – J. K.*), a zarađeni novci su se potrošili na šećer i petrolej (*A. T.*). Muški i ženski poslovi su se po dogovoru usklađivali (*Mi smo skupa. Gospodarstveno, to je on odlučival, ali one stvari, šećera i tak, to sam ja. – A. K.*). Jasno je da su seljaci u potpunosti ovisili o vremenskim prilikama. Shodno tome, zimi je dolazilo do zastoja u radovima te se tada vrijeme provodi u pripremama za iduću godinu i spravlja odjeća (*Po zimi sam samo našivavala. A tata je f podrumu delal štile za motiku, štihacu i tak. – J. K.*). Zbog jakog utjecaja Crkve na svakodnevni život, nedjeljom i blagdanima se također ne radi, dok se subotom čisti kuća za nedjelju. Nedjeljom je obavezan odlazak na jutarnju misu, nakon čega slijede bolji ručak, poslijepodnevni odmor i posjete gostiju navečer. Nakon jutarnje mise su na trgu ispred crkve, “središtu života“, svirali tamburaši. Tu se i prodavalo voće izletnicima iz grada. No, unatoč teškom životu, iseljavanje iz sela bilo je vrlo rijetko i odgađalo se dokle god je bilo moguće, budući da je bilo uvriježeno mišljenje kako situacija u gradu nije bolja. Zbog opisanih prilika razumljivo ja da djeca počinju raditi još kao mala, za obitelj. Glavna poduka bila je za zanimanje poljoprivrednika, dok je utjecaj škola i knjiga bio razmjerno malen. To je i razlog zašto je u selu bila vrlo česta nepismenost. Već s 12 godina djeca su ulazila u status pune radne snage i odlazila na povremene težačke poslove. Sav zarađeni novac bili su dužni dati roditeljima, no djevojkama je dopuštena štednja za miraz. Zbog siromaštva i potrebe za dječjim radom školovanje je bila rijetkost za dječake, dok za djevojčice ta mogućnost uopće nije ni postojala. Važno je naglasiti da su o eventualnom nastavku školovanja odlučivali isključivo odrasli i da se tada dječje želje uopće nisu uzimale u obzir. Odnos

22 *Okružnica članovima HSPD “Sljeme”, Fond HR – DAZG – 1004 – Hrvatsko seljačko pjevačko društvo “Sljeme” u Šestinama, kutija 2.*

23 *Pismo gosp. Šarenića, Fond HR – DAZG – 1004 – Hrvatsko seljačko pjevačko društvo “Sljeme” u Šestinama, kutija 2.*

24 Isto

roditelj s djecom je najbolje opisati kao distancu s poštovanjem (*Djeca se nisu smjela maziti. – A. T.*). Zbog nedostatka slobodnog vremena većinom međusobno razgovaraju o poslu, dok privrženost djeca razvijaju s braćom i sestrama te sa starcima koji ih čuvaju dok su mali (*Mama baš nije imala nikad vremena. – D. K.*). Djeca se roditeljima obraćaju s “vi” i uvijek ih slušaju. Očevi se uopće ne bave djecom jer se to smatra “ženskim poslom”. Još u ranom djetinjstvu se potiče na odvojeno igranje djevojčica i dječaka, a s vremenom mješovita druženja prestaju u potpunosti (*Oni su se više, dečeci, loptali, mi smo više prale, curice. – D. K.; Nije nam dala mama da se puno s dečecmi igramo... Dečki nek se igraju posebno. Oni marš su učili, vojska ide. – A. K.; Ma kakve igračke?! Ha, ha! Nije bilo igrački! – A. T.*). Fizičko kažnjavanje djece se podrazumijeva kao normalno (*Djecu su roditelji strašno tukli. I to z onim kaj im je prvo došlo pod ruku. I na kuruzi se moralo klečati. A i u školi su učitelji tukli z šibom po prstima i po guzi. Cure su puno češće tak kažnjavali. Valjda zato kaj su se dečki znali postaviti. – A. T.*). S dolaskom puberteta se djevojkama sve više kontrolira kretanje te one mogu razgovarati s dečkima samo u većem društvu (*Kad je zvonila crkva na večernicu, sve smo morale biti nutra. – A. T.*) Prigode na kojima su se djevojke i dečki upoznawali bila su proštenja, svadbe, nedjeljne mise i ples nakon mise, bilo na trgu ispred crkve, bilo u lokalnoj gostionici.²⁵ Djevojke su najčešće u brak ulazile s 18, a dečki s 22-23 godine. Pritom se o budućem supružniku razmišljalo isključivo “ekonomski”: najvažnije je bilo iz kakve obitelji dolazi. I etnologinja Vera Erlich u djelu *Porodica u transformaciji* dolazi, na temelju terenskog istraživanja, do sličnog zaključka te tvrdi da je visina djevojičina miraza bio glavni kriterij pri odabiru buduće supruge.²⁶ Od poželjnih osobina budućeg supružnika cijenila se marljivost (*Samo su one puno cijenili koji radiju. – A. K.*). Na spolne odnose prije braka se nije smjelo niti pomisliti (*Skrivali su se po vinogradima i u šumi. – A. T.*), a ako se rodilo vanbračno dijete, njega se u selu nazivalo *fačukom* (A. T.). Odluku o braku donosio je autoritet u obitelji nakon dugotrajnog izravnog pregovaranja. Kada je otac Ane Tomić objavio da želi oženiti njezinu majku, mnogi su ga odgovarali jer je u njezinoj obitelji bio prisutan TBC *i sigurno bu ti i ona od toga brzo umrla, a kaj buš onda?* Brak je smatran “vrhuncem života” (*Kad se čoviek jedamput oženi, misliš sada sam si sve uredil. – J. K.*), a u pravilu su se supružnici birali iz istog sela ili nekog bližeg. Nakon što je dobila miraz, djevojka se smatrala materijalno podmirenom i ona ne sudjeluje u eventualnim budućim podjelama obiteljske zemlje. Nakon dolaska u novi dom *snaha je morala uvijek slušati svekrvu. A muž... Muž je bil bog!* (A. T.). Najčešće su obitelji s dvoje djece. Svjesna kontrola potomstva je redovna, a najpoznatiji način kontracepcije je produženje perioda dojenja (*Nisam štela imati decu. Čuvali smo se. – D. K.*). Mogućnost pobačaja je poznata, a u pravilu ga vrše seoske babice, jer su gradski liječnici preskupi. Mali broj djece je postao društveno prihvaćen običaj, a kao glavni razlog se navodi želja za boljim životom i višim standardom (*I tak sam*

25 Rudolf Bičanić piše da je u selu bilo mnogo gostionica, no da je najpoznatija bila ona župnikova kraj crkve (R. Bičanić, *Kako živi narod*, knj. II, Zagreb 1939, str. 9-12).

26 V. Erlich, *Porodica u transformaciji*, Zagreb 1964, str. 140.

došla da nisam imela čudaj diece jer onda mi je bilo lakše živeti. – D. K.). Naravno da su u selu postojale i bogatije obitelji. One se s vremenom počinju družiti s “gradskim ljudima” i među njima traže kumove za svoju djecu, a imaju i vlastite sluge (*Mi smo uvijek imali barem jednog slugu doma. – A. T.*). Otac Ane Tomić je radio kao trgovački putnik za njemačko poduzeće te je *uvijek nosil crno odijelo i cilindar, a za sve kaj su nosili nošnje je vikalo da su seljaci. Bil je pravi gospon, hohštapler, i opće ga nije bilo briga kaj drugi u selu vele o njemu* (A. T.).

Život Šestinčana u međuratnom razdoblju izrazito je bio vezan uz grad Zagreb. Gorući problem tadašnjeg društva Hrvatske, problem agrarne prenapučenosti, nije im bio stran te su zbog toga bili prisiljeni zapošljavati se izvan poljoprivrede, inače primarnog zanimanja, u industriji grada. Ti svakodnevni odlasci u Zagreb mijenjali su njihove poglede na život. No, unatoč tome, utjecaj Crkve na svakodnevni život bio je vrlo jak, kao što je u velikom postotku bila prisutna nepismenost jer se još uvijek vrlo malo pažnje posvećivalo školskom obrazovanju. Autoritet starijih je pritom bio neupitan. Ipak, smatram da bi bilo vrlo zanimljivo istražiti kako i koliko su se, a vjerujem da jesu, pod utjecajem rada u Zagrebu, mijenjali odnosi unutar obitelji. Svojevrsni zaštitni znakovi sela su tamošnje pralje (“vešerice”) i pjevačko društvo “Sljeme”, zahvaljujući kojemu je šestinsku nošnju upoznao velik dio države.

POPIS IZVORA I LITERATURE:

Arhivska građa:

Fond HR - DAZG - 1004 - Hrvatsko seljačko pjevačko društvo “Sljeme” u Šestinama, kutije 1 i 2

kazivačica: Ana Tomić (r. Leskovec, 1923.)

Izvori:

Bićanić, R.: *Izlet u Šestine*, u *Hrvatski dnevnik*, br. 271, Zagreb, 1937.

Bićanić, R.: *Kako živi naš narod*, knjiga II, Zagreb, 1939.

Ilustrovani Radišin kalendar, Zagreb, 1922.

Jutarnji list, br. 9378 i 9384, Zagreb, 1938.

Zagrebački list, br. 458 i 482, Zagreb, 1940.

Literatura:

Erllich, V.: *Porodica u transformaciji*, Zagreb, 1964.

Karaman, I. – Kampuš, I.: *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb, 1994.

Kolar – Dimitrijević, M.: *Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931.*, Zagreb, 1973.

Leček, S.: *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. – 1941.*, Zagreb, 2003.

Opća i nacionalna enciklopedija, XIII. knjiga, Zagreb, 2007.

Maček, A. – Škrabe, N.: *Maček izbliza*, Zagreb, 1999.

Mačuka, D.: *Andrija Fijan*, u *Zagreb – jučer danas sutra*, II. dio, Zagreb, 1965.

Stipetić, Z. – Maticka, M.: *Odnos selo – grad u interpretaciji intelektualaca Hrvatske u međuratnom razdoblju*, ČSP, br. 1, Zagreb, 1974.

Šuvar, S.: *Sociologija sela*, I. tom, Zagreb, 1988.

Župa Šestine, Zagreb, 1987.

SUMMARY

Living in Šestine between World War I and World War II

The paper aims to describe everyday life in Šestine, a village near Zagreb, in the period between the two world wars. Due to poverty and surplus population working in agriculture, Šestine population was forced to seek employment outside of agriculture, either in Zagreb's industry or on their rich neighbors' estates. The most well-known source of extra income was laundering for the citizens of Zagreb. Apart from the washerwomen, Šestine was famous for its choir "Sljeme". Everyday life in the period shows a strong influence of the Catholic Church, as well as an unquestionable submission to elders' authority.